

Naturskyddsföreningen
SBF Surahammar



"Jultomten på väg ut i suraskogarna med fågelfrö"
Teckning: Leif Blomkvist

MERGUS

Nr 3 1998

Årg 9



Naturskydds
föreningen SBF Surahammar

Mergus

Nr 3 1998 Årg. 9

Kontaktblad för
Naturskyddsföreningen SBF
Surahammar



Mergus utges med 1 - 3 nummer per år och är gratis för medlemmarna. Bidrag (uppsatser etc) mottages tacksamt. Adress: Mergus c/o Tom Sävström, Stenbovägen 12, 735 34 Surahammar, Tfn:0220-33729.

Bli medlem. Bästa sättet att stödja verksamheten och skyddet av vår natur är att bli medlem. Det kostar 230 kr. Familjemedlemsavgift 30 kr. I avgiften ingår tidskriften Sveriges Natur. Sätt in medlemsavgiften på postgiro 90 19 09-2.

Flora- och faunavård. I föreningens regi och i samarbete med andra intressenter bedriver vi flora- och faunavårdsprojekt i Muren, Kohagen, Billsbo m fl. platser. Arbetet går ut på att bevara värdefulla natur- och kulturområden med dess växt- och djurliv.

Styrelsen:

Välkommen med frågor om förenings-
ärenden - slå en signal!

Tom Sävström 337 29
Marianne Svärd Nilsson 302 76
Frank Nilsson 302 87
Mikael Leppälampi 315 24
Kjell Andersson 337 31
Lars Persson 362 62
Conny Öhrman 309 59

Omslag: "Skogsmuren i vintervila"
Teckning: Leif Blomkvist

Innehåll Mergus 3 - 98:

- 3 Kommentaren
- 4 Fågelskådandet förr och nu
- 7 Nytt fint svampfynd på Slagghögarna
- 8 Lunglav - signalerar skyddsvärd skog
- 10 Sett och hört i markerna
- 14 Notiser
- 18 "Utblick" Skuleskogens nationalpark

Kommentaren

Den mest glädjande händelsen under 1998 för en naturvän, är nog senaste tillskottet på naturreservatssidan, Stingsmossens och Rövallsmossens NR. Det är en härlig känsla man upplever när ett område, där man genom åren ofta vandrat och där man vet det finns höga naturvärden, plötsligt förklaras som naturreservat. Ganska snart förbyts dock glädjen i en oroskänsla. Fortfarande och trots alla utfästelser om det ekologiskt hållbara samhället och bevarandet av biologisk mångfald, avverkas naturskogar där hotade växter och djur finner sitt livsrum. Det är arter som inte kan leva i den rationellt skötta skogen. Det handlar om hela 148 st arter.

Vad kommer att hända med gammelskogarna: Slogmoss-skogen/holmen, asp-skogarna kring Ulvramen, Sågnäset, Norrsjölunden, Björbolunden, JanOls-skogen m fl skogar? Finns viljan att skydda dessa? Under hösten når oss ett glädjebud: Västerås stift har visat intresse för reservatsbildning av JanOls-skogen, strax öster om Ramnäs. Det inger hopp!

Vi kommer i Naturskyddsföreningen att under 1999 fokusera vårt arbete på skogsfrågorna, för att försöka få stopp på avverkningar av de sista naturskogarna, vilket också är målet för rikskampanjen "SKOG 99".

Människan och naturskogen

"Skogen är inte ett hem för växter och djur - det är dom som *ÄR* skogen"! Visst är det så, men även vi människor behöver naturskogen. Att vandra i en riktig gammelskog är en stor upplevelse. Det är aldrig långt mellan begivenheterna. Varje träd har en historia att berätta. Att sjunka ner under någon av de urgamla jättetallarna, som finns i dessa miljöer, är en känslomässig upplevelse av stora mått. Man får styrka och kraft, man känner sig lugn och harmonisk. Det är en trygg miljö med rötter långt ner i marken och långt tillbaka i tiden. I vår alltmera stressade tillvaro i kampen för en hög status har vi förlorat kontakten med riktig natur. En natur som påverkar och ger nya dimensioner åt livet.

Med hopp om Ditt stöd också kommande år, önskar Vi i styrelsen
alla medlemmar en God Jul och
ett Gott Nytt Naturår 1999!

Tom Sävström
Ordförande



Fågelskådandet förr och nu

av Harald Wederus (Text o teckning)

Jag läser just i en tidning att man på Gotland påträffat en mongolpiplärka, det första fyndet i Sverige. En av de många arter, som flyger helt fel och hamnar här uppe. Detta utlöste febril verksamhet bland medlemmarna i den s k 300-klubben. Dessa har skådat minst 300 fågelarter i Sverige och har ett nät av observatörer runt om i landet, som rapporterar när någon ny art uppenbarar sig. Alla skyndar sig då dit för att kunna göra ett nytt "kryss". Inga kostnader och mödor skyr i sådana fall. När t ex blåstjärten hittades i en obygd i norra Lappland, hyrde ett gäng en helikopter för att ta sig dit. Och under flyttfågelsträcket på Falsterbo och andra ställen står fågelskådarna på långa led med sina tubkikare på stativ.

Nutidens stora intresse kommer mig att reflektera över fågelskådandet förr och nu och där är himmelsvida skillnader.

För min del började detta intresse redan under barnaåren. Jag hade de bästa förutsättningar, ty jag är född och uppvuxen i utkanten av vad som nu är nationalparken Färnebofjärden. Där var det t ex inte ovanligt att se berguv och pilgrimsfalk. Det som nu känns främmande var det stora rovfågelshatet. Man kanske förstår det bättre om man vet att alla torp och

bondgårdar på den tiden hade sina höns gående ute på lagårdsbacken och där duvhöken gjorde täta besök. Den skulle man helst utrota och som uppmuntran därtill betalade de flesta kommuner skottpengar. Det gjorde man i Surahammar så sent som på 1950-talet. Polisman Falk hade kommunens uppdrag att kontrollera och godkänna de fötter av hökar och kråkfåglar som uppvisades.

Berguven var ju skadlig för viltfågel och skulle följdaktligen decimeras. Detta skedde ofta genom att man infångade uvungarna, som sedan kunde försäljas till kråkjägare som lockfåglar. Jag kommer mest ihåg en uv som vi hade och som hette Kalle. Han flög fritt omkring även sedan han blivit fullstor. Om man kliade honom bakom öronen gav han ifrån sig ett kvittrande läte. En gång kom han och slog sig ned på min axel. Jag var väl bara 5-6 årsålders och knäade under tyngden av den väldiga fågeln.

Som många pojkar på den tiden samlade jag fågelägg. Det är ju numera förbjudet, men jag gjorde nog inte så stor skada. Jag samlade bara ett ägg från varje fågelart. Det var inte lätt att kunna lära sig något om de olika fåglarna, ty någon litteratur hade jag inte att tillgå. Det fanns helt enkelt ingen sådan. Jo, det fanns några stora



Med uven Kalle på axeln

och dyrbara planchverk, t ex M & W von Wrights: "Svenska fåglar" eller Paul Rosenius: "Sveriges fåglar och fågelbon", men dessa låg långt utanför mina resurser. Av nutidens rikhaltiga bestånd av beskrivande handböcker fanns ingenting. I det blygsamma skolbiblioteket i Ingbo byskola fanns en liten bok av signaturen Parus Major (talgoxen) med titeln: "Fågelbitar". Det var inte mycket att ha, men den var för jämnan utlånad till mig. Någon kikare hade jag förstås inte. Det kunde jag skaffa mig först vid vuxen ålder,

när de billigare japanska fabrikaten kom i handeln.

Det vi kallar fältornitologi och som blivit något av en folkrörelse, började utvecklas först fram mot 1940-talet med föregångsmän som Erik Rosenberg med flera. Men fågelskådare betraktades länge som utpräglade såröglar med ett kufiskt intresse, som var obegripligt för de flesta.

Annat var det av ålder i England. Där var och är fågelskådandet något av en



En syssla för gentlemen

syssla för gentlemen. Åtskilliga personer, som stått högt på rangskalan, har med liv och lust ägnat sig åt denna genre. Det var t ex Sir Edward Grey, sedermera Lord Fallodon, som var brittisk utrikesminister vid krigsutbrottet 1914 och som skrev boken "Fåglar och fågelsång". Och fältmarskalken Lord Alanbrooke var en närmast professionell ornitolog, som deltog i flera expeditioner, bland annat i Spanien. Han lär dagen före det stora slaget vid El Alamein ha åkt ut i öknen med jeep tillsammans med sin adjutant för att leta efter någon ökenpipare eller vad det var.

Vid mina sporadiska besök på en del fågellokaler nere på kontinenten, har jag ofta stött på engelsmän. Om man då inte kom på vad en fågel hette på

engelska, blev man genast förstådd om man kunde det latinska namnet. Sådant lär vi oss sällan i Sverige men engelska ornitologer kan det vanligen.

I början strövade jag för det mesta runt i markerna ensam. Det hade sina fördelar när jag gick en vecka eller två på orösade leder i Lappland. Man vandrade och klättrade i sin egen takt. Men å andra sidan hade man ju ingen att dela med sig av alla intryck och det beklagade man nog ibland.

Även här i trakterna gick jag för det mesta ensam. Om det var möjligt undvek jag att möta någon annan person. Hur skulle jag kunna förklara vad jag höll på med? Att bara titta på fåglar var något mycket suspekt. Det hade ju ingen praktisk nytta! Om tidpunkten var lämplig kunde jag förstås säga att

jag letade efter svamp. Sådant kunde man ju äta.

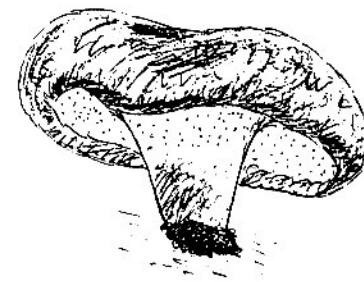
Jag minns en episod, som var lite pinsam. Det var i Lisjöskogarna. Jag märkte att en häst och karl närmade sig med en timmersläpa på det sista vårvinterföret. Det stod en tät buske intill körvägen och jag steg bakom den för att låta ekipaget köra förbi, och därmed undvika förvånade miner och besvärande frågor. Det skulle nog ha lyckats, för bonden märkte ingenting. Men det gjorde hästen, som stannade tvärt. Vittringen sade honom att där bakom står någon gömd. Det verkar mystiskt och skrämmande. Bonden smackade och klatchade med tömmarna under gräsliga svordomar, men hästen rörde sig inte ur fläcken. Stirrade bara intensivt mot buskaget. Till sist var jag tvungen att stiga fram och försöka komma med en förklaring.

Så småningom träffade jag en del Surabor med liknande intresse och bildade Surahammars Biologiska Förening. Och så blev det åtskilliga excursioner både häromkring och på främmande fågellokaler. En ny generation har vuxit upp med helt andra möjligheter och hjälpmedel än tidigare. Resebyråer anordnar gruppresor för fågelskådare till snart sagt alla delar av jordklotet och samlar mycket deltagare. Kunskapsnivån har också höjts till en nivå, som vida överträffar vad vi äldre fågelskådare mestadels kunde prestera. Man blir imponerad när man hör ungdomar med lätthet beskriva och igenkänna t ex ungfågeldräkten på diverse arktiska vadare på höststräcket. Sådant är minsann inte lätt.

Nytt fint svampfynd på Slagghögarna

av Tom Sävström (text o teckning)

Tallgråticka *Boletopsis grisea*, hittades den 8 augusti 1998, växande i sandig mark tillsammans med tall, gran och diverse lövträd. (Leg/Det.-Tom Sävström). En marklevande ticka, troligtvis mykorrhizabildare med tall. Hatten är grå till gråbrun, på äldre exemplar något fjällig/sprickig. Fot oftast mittställd, i färg som hatten. Porer först vita sedan brunaktiga, 3-4 per mm. Trivs på torra sandiga tallhedar. Indikerar höga naturvärden, (Hallingbäck 1998). Det är första gången tallgråtickan påträffats i Surahammars kommun. Annars vanligast norr om ekens nordgräns.



Citerad litteratur: Larsson, K.H.(red.) 1997. Rödlistade svampar i Sverige-Artfakta. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.

Lunglav *Lobaria pulmonaria* signalerar skyddsvärd skog

Tom Sävström

När Kjell Andersson för några år sedan upptäckte lunglav på ekar i Björbolunden vid Långsjön, röntes detta berättigad uppmärksamhet. Det är en mycket stor och kraftig lav där bälarna kan bli upp till flera decimeter utbredd. I våta är den vackert mörkgrön eller brungrön. Det är sällsynt att lunglaven uppträder fertil dvs har apothecier - en liten skällik fruktkropp som sitter mer eller mindre skaffad på ytan nära bälarnas kanter, (Se fig. 1). I Björbolunden finns sådana fruktkroppar. Ej att förväxla med en parasit, "snyltgäst", som är svart och vanligtvis välvd. Den sitter också längre in på bälarnas yta.

Högt signalartsvärde

På senare år har lunglav tillsammans med många andra lavar uppmärksamats som signalarter för värdefulla naturmiljöer, bl a i Skogsstyrelsens nyckelbiotopsinventeringar. Många arter är känsliga för t ex skogsbruksåtgärder och inte minst för luftföroreningar.

Lunglaven är epifytisk (= växer på andra växter utan att märkbart skada värden, vanligen bark). Vanligaste växtsubstratet är stammar och grenar av lövträd. I Surahammars kommun har vi funnit den på ek och asp, vilka båda räknas till rikbarksträden.

Lunglaven i Västmanland

Kollekter av lunglav funna i landskapet Västmanland och som utgör herbariematerial i herbariet i Lund (Botaniska Museet = LD), Stockholm (Naturhistoriska Riksmuseet = S) och Uppsala (Fytoteket = UPS) antecknat 1990, redovisas nedan:

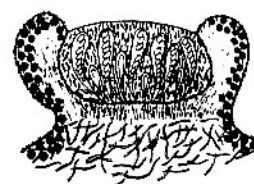
- **Hjulsjö sn.**, Grönbäcken på rönn - A Binning 1917 (S).
- **Hällefors**, Eriksberg (landskapets NV-hörn) på asp - S Ahlner 1934 (S).
- **prope Kungsör** - O G Blomberg 1883 (LD, S).
- **Medåker**, mittemot Rölfors - O G Blomberg 1864 (LD).
- **Rytterne**, Tidö, c ap (med apothecier) G Kjellmert 29/8 1948 (LD, S).

(Efter 1990 har i samband med olika inventeringsprojekt flera fynd tillkommit för landskapet).

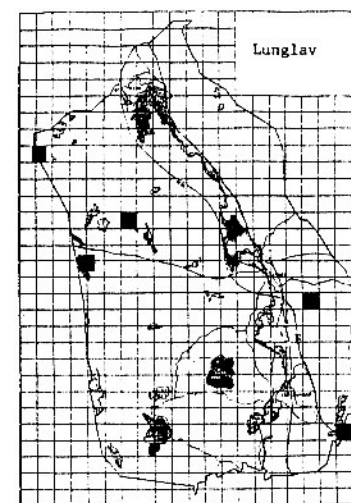
Före 1990 var alltså mycket litet känt om lunglaven i Västmanland. Märkligt att ingen i Västmanland har intresserat sig för lavar, inte heller tycks någon forskare ha gjort några ingående lavstudier i vårt landskap. Denna trend har dock brutits på senare tid då Svante Hultengren nyligen varit i Västmanland och inventerat lavar.

Hultengren fann lunglav på 5 nya lokaler (Bärtingen, Kalvholmen, Strömsholm, Svinasjön och Tidö slott). En rapport föreligger från detta

da lokaler) på totalt 3 träd (ek). En annan intressant lokal är en blockrik blandskog norr Stingsberget, där den växer på 1 träd (asp). Ett blandskogsområde 300 m norr Granramen hyser lunglav på minst 2 träd (asp).



Fruktkropp (Apothecium) i genomskärning. Kraftig förstoring.



Lunglavens utbredning i Surah. kommun

arbete "Tillståndet för den epifytiska lavfloran i Västmanland 1995". (Länsstyrelsen 1996:1).

Utbredningen i Surahammars kommun

I Naturskyddsföreningen känner vi idag till förekomster av lunglav på ca 7 lokaler. Härvid uppvisar Björbolunden den rikligaste förekomsten (2 skil-

I ett blandskogsområde, likaledes blockrikt, på Morsjöåsen växer lunglav på 1 träd (asp). I ett område kring Rudtjärnsberget i norra delen av Stora Flyten finns den på 3 - 4 platser, samtliga på asp.

Förutom dessa redovisade lokaler har jag hittat den på tre platser strax utanför kommunen. Den ena vid Ekfluken vid Allmänninggården (Västerås, Lillhärad) på ek, den andra på asp i trakten av Östra Noren vid Norbyn (Skinskatteberg, Gunnilbo) och den tredje på asp vid Pytteln (Skinskatteberg, Gunnilbo).

Biotopskydd för lunglaven!

Samtliga lokaler där lunglaven förekommer vill jag kalla för nyckelbiotoper. I regel kan man på lokalerna finna andra signal- eller indikatorarter bland lavarna och bland mark- och vedsvampar. De flesta biotoperna kan beskrivas som barrblandskogar med inslag av asp. Asp är ett viktigt trädslag i våra trakter för ett stort antal arter, en motsvarighet till ädellövet i söder.

Alla lokaler med lunglav är skyddsvärda!

Citerad litteratur:

-Moberg / Holmåsens Lavar, en fält-handbok, INTERPUBLISHING 1982.